

KS. WOJCIECH HANC

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa

POLSKA RADA EKUMENICZNA I JEJ ZNACZENIE DLA EKUMENICZNEGO DIALOGU

Słowa kluczowe: Polska Rada Ekumeniczna, Kościół rzymskokatolicki, dialogiczny wymiar ekumenii, owoce dialogów, chrzest

1. Wprowadzenie. 2. Geneza i rozwój Polskiej Rady Ekumenicznej w jej dialogicznym wymiarze. 3. Inicjatywy ekumeniczno-dialogowe PRE i Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. 4. Owoce multilateralnych dialogów lokalnych w Polsce prowadzonych przez PRE z Kościołem rzymskokatolickim. 5. Podsumowanie

1. WPROWADZENIE

Chrześcijaństwo w Polsce, świadome okrucieństwa spowodowanego dwoma światowymi wojnami, a zarazem doświadczone deptaniem ludzkiej godności przez ponad 70 lat panowania totalitarnych systemów, gdzie sztuczne podziały dochodziły wręcz do absurdalnych rozmiarów, znalazło m.in. swój wyraz w konstatacji Jana Pawła II, iż „świadeństwo dawane Chrystusowi aż do przelania krwi, stało się wspólnym dziedzictwem zarówno katolików, jak i prawosławnych, anglikanów i protestantów [...]. To świadeństwo nie może być zapomniane [...]. W naszym stuleciu wrócili męczennicy”¹. Nie bez powodu więc coraz częściej dochodzący do głosu po II wojnie światowej ruch ekumeniczny wpisuje w swoją istotną treść i zakres męczeństwo chrześcijan, o którym Jan Paweł II w Encyklice *Ut unum sint* wspomina aż czterokrotnie². To właśnie w tym dokumencie Papież rodem z Polski przywołuje na pamięć słowa Jana XXIII, które stoją u początku dwudziestowiecznej

¹ Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, 37; Całość dokumentu, zob. AAS 87 (1995), 5–41 oraz w języku polskim, w: Jan Paweł II, *Tertio millennio adveniente*. Komentarz teologiczno-pastoralny w opracowaniu Rady Prezydium Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, Sandomierz 1995, 13–62, tutaj, n. 37, 46.

² Por. Encyklika *Ut unum sint* (25.05.1995), Warszawa: KAI 1995; Odtąd skrót: UUS, z podaniem odnośnych numerów; tutaj zob. nn.: 1, 12, 48 i 84; zob. także: W. Hanc, *Dialog ekumeniczny – znaki nadziei dla chrześcijaństwa*, Paedagogia Christiana 13 (2010), nr 2 (26), 84–89.

ekumenii, iż „o wiele mocniejsze jest to, co nas łączy niż to, co nas dzieli”³. Powyższe stwierdzenie wpisuje się także w genezę i historię Polskiej Rady Ekumenicznej, która w 2016 r., jakby w przededniu upamiętnienia pięćsetnej rocznicy reformacji, obchodzi 70-lecie swojego istnienia.

2. GENEZA I ROZWÓJ POLSKIEJ RADY EKUMENICZNEJ W JEJ DIALOGICZNYM WYMIARZE

Pomijając w tym miejscu okres międzywojenny i zaznaczający się udział polskich ewangelików oraz prawosławnych duchownych w dwu ekumenicznych kierunkach ukonstytuowanych po Edynburgu (1910)⁴, a mianowicie: kierunku „Wiara i Ustrój” (*Faith and Order*) – 1927 oraz „Życie i Działalność” (*Life and Work*) – 1925, w następstwie czego w 1948 r. powstała Ekumeniczna Rada Kościołów w Amsterdamie (odtąd skrót: ERK lub ŚRK), w której tok podejmowanych prac włączyła się niebawem młoda struktura pod nazwą Polska Rada Ekumeniczna (odtąd skrót: PRE).

Wart odnotowania jest okres przygotowawczy powstawania Polskiej Rady Ekumenicznej, w tym także czas II wojny światowej, gdy od 1940 r. odbywały się w Warszawie konspiracyjne spotkania ekumeniczne, gromadzące w sumie około 20 ewangelików augsburskich, reformowanych, metodystów, ewangelicznych chrześcijan, mariawitów i polskokatolików. Ponadto pod koniec 1942 r. w Warszawie ukonstytuowała się Tymczasowa Rada Ekumeniczna, której przedstawiciele nie byli oficjalnymi reprezentantami wymienionych Kościołów. Pracowano ponadto nad tzw. „Konfesją Polską”, zawierającą zasady teologiczne, a w marcu 1944 r. w kaplicy Metodystów w Warszawie przygotowany dokument podpisali duchowni z pięciu Kościołów: ewangelicko-augsburskiego, ewangelicko-reformowanego, mariawickiego, metodystycznego i narodowego. Do wymienionych Kościołów 14 października 1945 r. dołączyli także baptyści i prawosławni⁵. Właśnie wtedy zorganizowano pierwsze ekumeniczne nabożeństwo z udziałem przedstawicieli siedmiu różnych wyznań, którzy podczas posiedzenia plenarnego potwierdzili uroczyste swą przynależność do Rady Ekumenicznej. Wszyscy członkowie zobowiązali się jednocześnie propagować we własnych środowiskach wyznaniowych ducha ekumenicznego braterstwa i współpracy. Wspomnieć także należy, iż 2 października 1945 r., czyli 12 dni przed ujawnieniem się Tymczasowej Rady Ekumenicznej, reprezentanci pięciu Kościołów ewangelickiego kręgu (ewangelicko-augsburskiego, ewangelicko-reformowanego, metodystycznego, baptystycznego i ewangelicznych chrześcijan), utworzyli oficjalne przedstawicielstwo o nazwie Rada Kościołów Protestantckich w Rzeczypospolitej Polskiej, którego przewodniczącym został ks. Konstanty Najder, superintendent generalny Kościoła Metodystów. Stąd w okresie od października 1945 do połowy

³ Cyt. za: UUS, nr 20.

⁴ Został tam po raz pierwszy postawiony problem rozbitego chrześcijaństwa, co nastąpiło podczas Światowej Konferencji Misyjnych Towarzystw Protestantckich. Zob. K. Karski, *Dążenia ekumeniczne we współczesnym świecie*, Warszawa 1986, 29–34.

⁵ Tamże, 351–352.

listopada 1946 r., a więc do momentu oficjalnego ukonstytuowania się PRE, w sferze międzywyznaniowej współpracy dominowała Rada Kościołów Protestantckich⁶.

Polska Rada Ekumeniczna oficjalnie ukonstytuowała się w Warszawie 15 listopada 1946 r. z udziałem 46 delegatów reprezentujących 12 tradycji wyznaniowych. Podjęto wówczas dwie ważne decyzje: uchwalono tymczasowy statut oraz wybrano władze Rady z jej prezesem ks. Zygmuntem Michelisem, duchownym Kościoła ewangelicko-augsburskiego⁷. Opisując zaś naturę PRE, należy powiedzieć, że jest ona „społecznością Kościołów”, która troszczy się o umacnianie atmosfery duchowej sprzyjającej jedności chrześcijan w myśl arcykapłańskiej modlitwy Pana Kościoła, „aby wszyscy byli jedno” (J 17, 21) oraz zgodnie z zasadami światowego ruchu ekumenicznego”. Zasadniczym zaś celem PRE jest „duchowe zbliżenie i pielęgnowanie braterskich stosunków między Kościołami zrzeszonymi w Radzie”⁸.

Nietrudno wydzielić w działalności Polskiej Rady Ekumenicznej dwa okresy. Pierwszy zakończył się w latach pięćdziesiątych, gdy usiłowano pracować nad wprowadzeniem w Polsce ekumenicznego klimatu, natomiast w teologii podejmowano próby refleksji ekumeniczno-teologicznej oraz działalności wydawniczej. Organizowano również Tygodnie Modlitwy o Jedność Chrześcijan, nabożeństwa ewangelizacyjne, Ekumeniczne Tygodnie Biblijne (np. w 1947 i 1948 r.), włącznie z ideą rozpowszechniania na terenie Polski miliona egzemplarzy Pisma Świętego. Zorganizowano nadto (w latach 1947, 1949 i 1950) trzy ekumeniczne konferencje teologiczne związane z katolickim i ewangelickim spojrzeniem na chrzest i Eucharystię. Wydaje się, że właśnie od tego momentu należy notować pierwsze rozmowy dialogiczne w sferze doktrynalnej. Podejmowano również wymianę myśli związaną z istotą i zadaniem Chrystusowego Kościoła – w świetle Biblii i Tradycji. Jednak działalności PRE nie ograniczano jedynie do terenu Warszawy, czemu miały służyć tzw. Okręgowe Rady Ekumeniczne powołane w Łodzi, Bytomiu, Gdańsku, Lublinie i Krakowie⁹. PRE ma prawo więc powoływać oddziały regionalne (wojewódzkie i międzywojewódzkie)¹⁰. Nadmienmy także, że

⁶ Według informacji podanych przez prof. K. Karskiego w pierwszych latach po wojnie używano nazwy: Chrześcijańska Rada Ekumeniczna. Por. K. Karski, *Protestanci i ekumenizm. Wkład spadkobierców reformacji w dzieło jedności*, Warszawa 2001, 242–243; zob. także przypis 3 na s. 243.

⁷ Są to następujące tradycje wyznaniowe: Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Metodystyczny, Polski Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Ewangelicznych Chrześcijan, Związek Kościołów Chrystusowych, Kościół Wiary Ewangelicznej, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny (ten ostatni wycofał się na jakiś czas z Rady, jednak w 1962 r. do niej powrócił), Polski Narodowy Kościół Katolicki (noszący aktualnie nazwę: Kościół Polskokatolicki w RP), Kościół Starokatolicki Mariawitów oraz Kościół Starokatolicki. Przy czym kilka lat później Kościół Ewangelicznych Chrześcijan, Związek Kościołów Chrystusowych i Kościół Wiary Ewangelicznej, połączyły się razem w Zjednoczony Kościół, by ponownie nieco później wycofać się z Rady włączając się do Kościoła Adwentystów. Por. Z. Zembrzuski, *Ekumenizm w Warszawie. Studium historyczno-teologiczne*, Warszawa 2001, 37–38; K. Karski, *Protestanci i ekumenizm...*, dz.cyt., 242–244.

⁸ Z. Glaeser, K. Karski, Z.J. Kijas, *Aktualne struktury ekumeniczne w Polsce*, w: *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, Kraków 2016, 49.

⁹ Por. K. Karski, *Protestanci i ekumenizm...*, dz.cyt. 243–244; Z. Zembrzuski, dz.cyt., 38–40.

¹⁰ Aktualnie działa szesnaście oddziałów Rady: dolnośląski, gdański, gorzowski, kaliski, kosa-

lata 1950–1957 na skutek coraz większego umacniania się systemu komunistycznego były dla PRE szczególnie trudne, stąd działalność ekumeniczna przeżywała poważny regres w wyniku powstałych nieporozumień między Kościołami co do problemu praktykowania interkomunii. Wystąpili wówczas z Rady prawosławni, ewangeliczni wolni chrześcijanie, adwentyści i metodyści. PRE wznowiła działalność dopiero w 1957 r., kiedy to w listopadzie wymienionego roku wyszedł pierwszy numer „Ekumenicznego Biuletynu Prasowego”, który ukazywał się do kwietnia 1959 r. Okazją do zmanifestowania więzi łączącej Kościół zrzeszone w PRE z ekumenizmem światowym było poświęcenie świątyni ewangelicko-augsburskiej Świętej Trójcy w Warszawie, odbudowanej po wojnie w 1958 r., w uroczystości wzięli udział przedstawiciele wszystkich Kościołów członkowskich PRE, wielu Kościołów zagranicznych, w tym również znanych działaczy Ekumenicznej Rady Kościołów, włącznie z sekretarzem generalnym dr. W.A. Visser’t Hooftem¹¹.

Według badań przeprowadzonych przez ks. Zbigniewa Zembruskiego, drugi okres działalności Rady należy wiązać z początkiem 1957 r., kiedy to PRE przyznano status Rady Stowarzyszeniowej ŚRK. Z kolei zatwierdzenie statutu wewnętrznego (organizacyjnego), odbyło się 25 sierpnia 1958 r., kiedy to Rada przyjęła oficjalną nazwę Polskiej Rady Ekumenicznej, w jej skład weszło 7 Kościołów i Chrześcijańskich Wspólnot oraz Chrześcijańska Akademia Teologiczna (CHAT). Zabrakło w Radzie Kościoła prawosławnego, który pod presją władz państwowych ponownie przystąpił do Rady w 1963 r., a z początkiem lat siedemdziesiątych w charakterze członków stowarzyszeniowych w poczet członków Rady włączyło się Społeczne Towarzystwo Polskich Katolików oraz Polski Oddział Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego. Natomiast w 1988 r. na skutek wewnętrznych podziałów i zaistniałych różnic od Rady odłączył się Zjednoczony Kościół Ewangeliczny. Stąd aktualnie PRE zrzesza 7 Kościołów: Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Ewangelicko-Metodystyczny, Kościół Polskokatolicki, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Polski Kościół Chrześcijan Baptystów¹².

Według statutu zatwierdzonego w 1967 r. przez PRE, dwukrotnie nowelizowanego (1996 i 2001), PRE tworzą Kościoły „stojące na gruncie biblijnej zasady jedności chrześcijaństwa i zasad światowego ruchu ekumenicznego, nawiązując do polskiej tradycji zjednoczeniowej, wyrażonej w Ugodzie Sandomierskiej”¹³. Natomiast cel PRE pozostał bez zmian, do tej chwili jest realizowany poprzez szerzenie tolerancji religijnej i wzajemne poszanowanie; poprzez pogłębianie świadomości ekumenicznej, ewangelizacyjnej i pokojowej pośród członków wszystkich Kościołów oraz przez wspieranie Kościołów w ich wielorakich pracach i podejmowanych zadaniach, czego wyrazem może być m.in. podtrzymywanie relacji z zagranicznymi Radami Ekumenicznymi. Ponadto członkiem PRE może być każdy Kościół wyznający „zgodnie z Pismem Świętym, że Bóg jest jeden w Trzech Osobach, Ojciec, Syn i Duch

liński, krakowski, lubelski, łódzki, mazurski, pomorsko-kujawski, poznański, szczeciński, śląski, świętokrzyski, warszawski, zielonogórski. Zob. Z. Glaeser, K. Karski, Z. J. Kijas, dz.cyt., 50–51.

¹¹ Por. Z. Zembruski, dz.cyt., 40–41; K. Karski, *Protestanci i ekumenizm...*, dz.cyt., 247–248.

¹² Por. Z. Zembruski, dz.cyt., 42–43.

¹³ Cyt. za: K. Karski, *Dążenia ekumeniczne...*, dz.cyt., 354.

Święty, oraz że Jezus Chrystus jest Bogiem i Zbawicielem”, co nietrudno zauważyć, iż formuła ta jest zbliżona do tzw. „bazy wyznaniowej” ERK, uchwalonej w 1961 r. w New-Delhi¹⁴. Nie można pominąć także faktu, iż w ramach PRE działa aktualnie 13 Komisji, podejmujących wspólne działania w ramach partnerów zewnętrznych, oraz Komisje wewnętrzne PRE¹⁵. Tutaj zwróćmy uwagę na dwie Komisje: Komisję ds. Dialogu Konferencji Episkopatu Polski i Komisję ds. Dialogu. Pierwsza powstała w 1997 r. w miejsce Komisji Mieszanej i Podkomisji ds. Dialogu. Ze strony katolickiej pierwszym współprzewodniczącym był ówczesny przewodniczący Rady Episkopatu ds. Ekumenizmu arcybiskup A. Nossol oraz ze strony PRE biskup Jan Szarek z Kościoła ewangelicko-augsburskiego. Z kolei Komisja ds. Dialogu była odpowiedzialna za rozmowy doktrynalne, czyli za dialog teologiczny obejmujący swoim zakresem niwelowanie różnic doktrynalnych, mających duże znaczenie w wypracowywaniu wspólnych stanowisk w zakresie prawd wiary i obyczajów, różnych aspektów życia i działalności Kościołów. Wyjątkowym sukcesem była *Wspólna deklaracja o chrzcie Kościołów chrześcijańskich w Polsce*, z radością przyjęta przez papieża Jana Pawła II, oraz wspólne opracowanie zagadnienia małżeństw osób o różnej przynależności wyznaniowej¹⁶, który to dokument czeka już ponad cztery lata na reakcje i zatwierdzenie właściwych po temu dykasterii Watykanu.

Pomijając w tym miejscu inne struktury organizacyjne PRE, skoncentrujemy pokrótce uwagę na współpracy z ekumenizmem w wymiarze światowym oraz lokalnym, włącznie z udziałem członków PRE w międzywyznaniowym dialogu ekumenicznym w skali międzynarodowej. I tak, od samego początku zaistnienia PRE jednym z najważniejszych nurtów Rady stał się ekumenizm, o czym świadczy skromny, bo dwuosobowy udział delegacji Kościoła ewangelicko-augsburskiego w pierwszym Zgromadzeniu Ogólnym ŚRK w Amsterdamie (1948), kiedy to biskup Jan Szeruda wszedł w skład 90-osobowego Komitetu Naczelnego ŚRK. Zaproszenie na obrady otrzymał i przyjął Polski Narodowy Kościół Katolicki, który jednak nie wysłał swojego przedstawiciela. Z kolei delegacja Kościoła ewangelicko-augsburskiego nie mogła wziąć udziału w II Zgromadzeniu Ogólnym w Evanston (1954), ponieważ nie otrzymano na czas z amerykańskiej ambasady w Warszawie wizjadowych. Jednak kontakty PRE ze ŚRK jeszcze bardziej zaczęły się zacieśniać po październikowym przełomie, kiedy to w 1958 r. PRE otrzymała status Rady Stowarzyszeniowej ŚRK, czego wyrazem był m.in. udział delegacji trzech Kościołów: ewangelicko-augsburskiego, polskokatolickiego i prawosławnego w III Zgromadzeniu Ogólnym w New-Delhi (1961). To właśnie wtedy przyjęto Kościół prawosławny w poczet członków ERK. Także i w IV Zgromadzeniu Ogólnym (Uppsala 1968),

¹⁴ Tamże, 355.

¹⁵ Są to następujące Komisje: Komisja ds. Dialogu PRE i Konferencji Episkopatu Polski; Komisja ds. Kontaktów PRE i Kościoła Ewangelickiego w Niemczech; Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i PRE; Komisja Diakonijna; Komisja Dialogu, Komisja ds. Kobiet, Komisja Mediów, Komisja Młodzieżowa, Komisja Wychowania Chrześcijańskiego; Pojednanie w Europie – zadanie Kościołów na Ukrainie, Białorusi, w Polsce i w Niemczech, Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży oraz Ewangelicki projekt ekumeniczny „Znaki nadziei”. Zob. Z. Glaeser, K. Karski, Z.J. Kijas, *Aktualne struktury ekumeniczne...*, dz.cyt., 51–54.

¹⁶ Por. tamże, 51 i 52.

przedstawiciele wymienionych Kościołów nie tylko wzięli udział w tymże Zgromadzeniu, lecz rok później (1969) w charakterze członka został przyjęty Kościół Starokatolicki Mariawitów. Z kolei w następnym Zgromadzeniu Ogólnym ŚRK w Nairobi (1975) brali już udział delegaci czterech polskich Kościołów oraz przedstawiciel PRE, który otrzymał status „zaprzyjaźnionego delegata”. Godne zasygnalizowania jest i to, że w charakterze doradcy uczestniczyła w obradach katolicka dziennikarka Halina Bortnowska. Natomiast najmłodszy z polskich delegatów – Jan Anchimiuk (obecnie arcybiskup Jeremiasz), długoletni prezes PRE z Kościoła prawosławnego został powołany w skład Komitetu Naczelnego. Tenże sam przedstawiciel Polski został ponownie członkiem Komitetu Naczelnego ŚRK podczas VI Zgromadzenia Ogólnego w Vancouver (1983), gdzie nasz kraj reprezentowała delegacja czterech polskich Kościołów członkowskich oraz przedstawiciel PRE, podczas dwu kolejnych Zgromadzeń Ogólnych w Canberze (1991) i w Harare (1998), gdzie Polska była godnie reprezentowana, gdyż podczas VII Zgromadzenia Ogólnego aż dwóch Polaków: biskup Jan Szarek z Kościoła ewangelicko-augsburskiego oraz dr Wsiewołod Konach z Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego – weszło do Komitetu Naczelnego. Pośród delegatów zabrakło przedstawiciela Starokatolickiego Kościoła Mariawitów. Natomiast w VIII Zgromadzeniu Ogólnym był już pełen skład wszystkich przedstawicieli polskich Kościołów członkowskich, a do Komitetu Naczelnego powołany został prawosławny duchowny, ks. Paweł Stefanowski, który osiem lat później w Porto Alegre (2006) ponownie zajął miejsce w Komitecie. Tym razem zabrakło jednak w obradach przedstawiciela Kościoła Polskokatolickiego¹⁷.

ŚRK była również organizatorem ważnych Konferencji, w których brali udział przedstawiciele Kościołów wchodzących w skład PRE. Konferencje te śledził prof. K. Karski, m.in. Światową Konferencję ds. Kościoła i Społeczeństwa (1966), Światową Konsultację Rad Ekumenicznych (1971), konsultacje poświęcone realizacji Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (1976–1977), Światową Konferencję ds. Wiary, Nauki i Przyszłości (1979), Konsultacje dotyczące się stosunku Kościoła do przejawów rasizmu w świecie (1980), Światową Konsultację pt. „Diakonia 2000 – *Wezwani aby stać się bliźniami*” (1986), Konsultację poświęconą dzieleniu się posiadanymi zasobami (1987), czy wreszcie Światowe Zgromadzenie na rzecz Sprawiedliwości, Pokoju i Integralności Stworzenia (1990)¹⁸.

Nie bez znaczenia jest fakt, iż przedstawiciele Kościołów zrzeszonych w PRE byli współzałożycielami Konferencji Kościołów Europejskich (KKE), stąd wszystkie Kościoły członkowskie PRE stały się jednocześnie członkami tejże organizacji, biorąc udział we wszystkich Zgromadzeniach Ogólnych KKE. Ponadto przedstawiciele PRE od 1978 r. mieli swój udział w Europejskich Spotkaniach Ekumenicznych, jakie KKE organizowała wspólnie z Radą Konferencji Episkopatów Europy¹⁹.

Wreszcie, dzięki współpracy z międzynarodowymi gremiami ekumenicznymi, PRE nawiązywała kontakty i współpracę z Kościołami i Radami Ekumenicznymi różnych krajów europejskich, np. z Kościołami w RFN. Zresztą w 1974 r. powstała

¹⁷ Por. K. Karski, *Od Edynburga do Porto Alegre. Sto lat dążeń ekumenicznych*, Warszawa 2007, 276–277.

¹⁸ Tamże, 277.

¹⁹ Por. tamże, 277–278.

specjalna Komisja ds. Kontaktów PRE i Rady Kościoła Ewangelickiego w RFN, która m.in. wniosła swój wkład do II Europejskiego Zgromadzenia Ekumenicznego w Grazu (1997). Na jej zlecenie powstał dokument proponujący Kościołom Europy Środkowo-Wschodniej, wykorzystanie doświadczeń polsko-niemieckich w dziedzinie pojednania²⁰. I na koniec Kościoły będące w PRE: ewangelicko-augsburski i ewangelicko-reformowany, w 1973 r. sygnowały międzywyznaniowe porozumienie o nazwie: *Konkordia Leuenberska*, w wyniku czego powstała Wspólnota Kościołów Ewangelickich w Europie, do której przyłączyły się w 1997 r. także Kościoły metodystyczne Europy, w tym Kościół ewangelicko-metodystyczny w Polsce²¹.

Oto garść wydarzeń, dialogicznej wymiany zdań, inicjatyw i przedsięwzięć związanych z działalnością PRE i jej ekumenicznym zaangażowaniem w dzieło zjednoczenia chrześcijan w skali ekumenii światowej i lokalnej, do której należą z istoty swej rozmowy i prowadzone dialogi z Kościołem rzymskokatolickim.

3. INICJATYWY EKUMENICZNO-DIALOGOWE PRE I KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO W POLSCE

Początki dialogu nie były łatwe. Złożyły się na to trudne warunki polityczno-społeczne, wyznaniowe, zaszłości historyczne, jak również zadrażnienia bieżące. Do tego należy dodać różnice doktrynalne oraz utarte schematy pokutujące w mentalności Polaków, iż „Polak to katolik, Niemiec to protestant, Rosjanin to prawosławny”. Nie bez znaczenia były również konfliktowe sytuacje związane np. z korzystaniem z katolickich cmentarzy, z prowadzeniem działalności misyjnej, z posądzaniem katolików oraz prawosławnych o prozelityzm, z kwestią małżeństw mieszanych, zwłaszcza ze składaniem tzw. rękojmi. Rodziły się wówczas zarzuty nietolerancji i braku zrozumienia.

W relacjach międzywyznaniowych między PRE a Kościołem rzymskokatolickim, zdaniem prof. K. Karskiego, można wyróżnić po II wojnie światowej trzy etapy wzajemnych relacji i kontaktów, zwłaszcza od Soboru Watykańskiego II. Były to kontakty nieoficjalne (w tym także rozmowy i prowadzone dialogi lokalne), półoficjalne i oficjalne. Otóż w pierwszym etapie, trwającym do końca lat sześćdziesiątych, spora liczba duchownych, zakonnic i osób świeckich zaczynała uczestniczyć w nabożeństwach okolicznościowych z okazji Tygodnia Modlitwy o Jedność Chrześcijan, organizowanych przez Kościoły członkowskie PRE²². Tego rodzaju nabożeństwa od 1962 r., a więc od początku obrad soborowych, stały się także udziałem Kościoła rzymskokatolickiego. Na pierwsze nabożeństwo ekumeniczne zostali imiennie zaproszeni niektórzy delegaci z Kościoła ewangelicko-augsburskiego, ewangelicko-reformowanego i prawosławnego. Nabożeństwo odprawiono w Warszawie, 10 stycznia 1962 r. w kościele św. Marcina. Z kolei 22 stycznia tegoż roku w zorganizowanym przez braci ewangelików nabożeństwie ekumenicznym w ewangelicko-augsburskim

²⁰ Bardziej szczegółowo na ten temat, zob. K. Karski, *Od Edynburga do Porto Alegre...*, dz.cyt., 279.

²¹ Por. tamże.

²² K. Karski, *Od Edynburga do Porto Alegre...*, dz.cyt., 294.

kościół Świętej Trójcy w Warszawie uczestniczyło piętnastu księży katolickich, z ks. infułatem S. Mystkowskim na czele, oraz dwie siostry franciszkanki²³. Szczególna jednak rola w kierunku otwartości i stworzenia należącego klimatu owych spotkań przypadła w udziale dwóm duchownym ewangelickim: ks. Zygmuntowi Michelisowi, pierwszemu prezesowi PRE, oraz ks. Władysławowi Paschalisowi z Kościoła ewangelicko-reformowanego. Do tego należy dołączyć także s. Reginę Wit z Kościoła ewangelicko-augsburskiego. Natomiast ze strony Kościoła rzymskokatolickiego pionierami w tym względzie byli: wspomniany wyżej ks. S. Mystkowski oraz siostry franciszkanki służebnice Krzyża, na czele z s. Joanną Lossow²⁴.

Ważnym momentem wpływającym na wzajemne relacje i na tym etapie czasowym prowadzone rozmowy miało stanowisko przyjęte na 111 Konferencji Episkopatu Polski, która odbyła się 23 października 1968 r. w Warszawie. Podczas tejże Konferencji Episkopat rzymskokatolicki przygotował List pasterski *O dążeniu do jedności chrześcijan*, w którym m.in. wezwano katolików do braterskiej postawy wobec chrześcijan prawosławnych, ewangelików i członków innych wspólnot chrześcijańskich, aby wyrazili pragnienie „oddzielenia spraw wiary Kościoła od sporów narodowościowych, co tak ujemnie zaciążyło w przeszłości na [...] wzajemnych stosunkach. Do dawnych zaś niezłatwionych dotychczas spraw spornych – stwierdzili biskupi – winniśmy podchodzić w duchu obopólnej lojalności, zrozumienia i chęci zgody. W ten sposób przy pomocy Bożej łaski, przewyciężać będziemy stopniowo atmosferę nieufności, oddalenia i niezyczliwości, co umożliwi podjęcie bliższych kontaktów religijno-kościelnych i nawiązanie owocnego dialogu”²⁵.

Jako punkt wyjścia następnego, drugiego etapu wzajemnych, półoficjalnych relacji, należy uznać styczeń 1971 r. Wtedy to istniejąca od 10 lutego 1966 r. Komisja Episkopatu Polski ds. Ekumenizmu, przed kolejnym Tygodniem Modlitw o Jedność Chrześcijan, po raz pierwszy wystosowała oficjalne zaproszenie do wszystkich Kościołów zrzeszonych w PRE, co zostało przyjęte z dużą aprobatą. Z kolei PRE odwzajemniła się zaproszeniem przedstawicieli Komisji Episkopatu na nabożeństwa organizowane przez jej Kościoły członkowskie. Podobne spotkania w Tygodniu Modlitw odbyły się w latach 1971–1974. Wtedy to podczas nabożeństw zapoczątkowano praktykę przemawiania w świątyniach rzymskokatolickich przez duchownych z innych tradycji wyznaniowych i *vice versa*, za aprobatą kard. Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski. Nie można tu także nie wspomnieć, iż w tych latach Kościół rzymskokatolicki przeprowadził po raz pierwszy dwustronny dialog z niektórymi Kościołami członkowskimi PRE nt. uznania ważności chrztu, co należy ocenić jako wstępny etap dialogu w tym temacie²⁶.

Etap trzeci (oficjalny) rozpoczyna się w 1974 r., kiedy powołano do życia Komisję Mieszaną z członków PRE i Komisji Episkopatu ds. Ekumenizmu, a w ramach jej kompetencji Podkomisję ds. Dialogu, istniejącą od 1977 r. To właśnie od tego czasu

²³ Por. Z. Zembruski, dz.cyt., 46–47.

²⁴ Por. tamże, 48–49, oraz K. Karski, *Od Edynburga do Porto Alegre...*, dz.cyt., 294.

²⁵ List pasterski Episkopatu „O dążeniu do jedności chrześcijan”, w: *Ut unum*. Dokumenty Kościoła Katolickiego nt. ekumenizmu, red. S.C. Napiórkowski, K. Leśniewski, J. Leśniewska, Lublin 1982; tutaj zob. p. 17, 213–214.

²⁶ Zob. Akta Konferencji Episkopatu Polski, 1 (1998), 63.

dostreaga się systematyczne pogłębianie wzajemnych kontaktów i rozmów na różnych szczeblach, w tym i na szczeblu dialogu doktrynalnego. Przyczyniły się do tego bez wątpienia wizyty papieża Jana Pawła II w Polsce oraz papieskie spotkania z przedstawicielami Kościołów członkowskich PRE. Zresztą nowe nadzieje i oczekiwanie dobrej współpracy zarówno ze strony Kościołów członkowskich PRE, jak i Kościoła rzymskokatolickiego, łączą się z powołanym w 1977 r. Zespołem ds. Kontaktów z Polską Radą Ekumeniczną i to nie tylko w zakresie dialogu teologicznego, lecz również wypracowania wspólnego stanowiska w wielu kwestiach społecznych i moralnych²⁷.

Nie podlega dyskusji, iż nowe wyzwania stanęły przed powołaną do życia 1997 r. Podkomisją ds. Dialogu, której głównym celem było inicjowanie rozmów na różne tematy teologiczne. I tak, pierwsze posiedzenie poświęcono zasadom prowadzenia dialogu ekumenicznego, gdzie jako punkt wyjścia wzięto dokument Wspólnej Grupy Roboczej ŚRK i Kościoła rzymskokatolickiego, związany z dialogiem ekumenicznym (1967). Następne spotkanie było zdominowane tematyką chrztu na podstawie dokumentu Komisji „Wiary i Ustroju” ŚRK, czyli *Dokumentu z Akry* (1974). Finalnym aktem ze strony Polski było w tym względzie podpisanie w 1979 r. wspólnego stanowiska teologów ośmiu Kościołów zrzeszonych w PRE i Kościoła rzymskokatolickiego; oznajmiono, iż w *Dokumencie z Akry* nie ma niczego, co stałoby w kolizji do wiary wyznawanej przez powyższe Kościoły. Przeciwnie, uczestnicy dyskusji oświadczyli, iż z satysfakcją stwierdzają „wielkie bogactwo wspólnej wiary i teologii”. Tekst opublikowany w specjalnej broszurze przesłano do Komisji „Wiary i Ustroju” w Genewie oraz kierownictwa Kościołów w Polsce²⁸. Należy wrócić uwagę, że w *Słowie wstępnym* oświadczone, iż *Dokument z Akry* został przyjęty „jako wyraz [...] wspólnej wiary”, który winien ułatwić prace w różnych zespołach ekumenicznych w Polsce²⁹. I rzeczywiście tak się stało, chociaż końcowy tekst dialogowego dokumentu na temat chrztu, musiał jeszcze przebyć dość długą i niełatwą drogę, ponieważ podczas spotkania zespołu Podkomisji ds. Dialogu w Opolu 5 grudnia 1980 r. usiłowano jakby po trosze finalizować bilateralne dialogi związane z chrztem oraz przyjąć plan pracy na następne lata. Wtedy to Komisja podjęła sześciopunktowy program pracy związany z: formacją ekumeniczną, wspólnym świadectwem, dialogiem doktrynalnym, ekumenizmem w konfesyjnych propozycjach oraz z problemem małżeństw mieszanych³⁰.

Druga tura rozmów dialogowych rozpoczęta przez Podkomisję ds. Dialogu (1979–1983), skoncentrowała się na małżeństwach mieszanych jako niecierpiącym zwłoki problemie, przede wszystkim dla Kościołów mniejszościowych. O *meritum* podjętego tematu będzie mowa poniżej, tutaj zaś jedynie zaznaczmy, iż rozpoczęto debatę zamykającą się w sześciu punktach związanych z: (1) bazą źródłową odnoszą-

²⁷ Por. Z. Zembrzusi, dz.cyt., 50–51.

²⁸ K. Karski, *Od Edynburga do Porto Alegre...*, dz.cyt., 297.

²⁹ Tytuł publikacji brzmi: *Chrzest. Dokument z Akry*, Warszawa 1982, 5–19. Publikacja rozpoczęła się *Słowem wstępnym* (3–4), pod którym podpisali się członkowie Podkomisji ds. Dialogu w osobach: ks. prof. dra Woldemara Gaspary’ego oraz prof. Karola Karskiego – przedstawiciele PRE oraz ks. doc. dr hab. Władysława Hładowskiego i ks. doc. dr hab. Celestyna Napiórkowskiego – przedstawiciele Kościoła rzymskokatolickiego.

³⁰ Zob. S.C. Napiórkowski, *Podkomisja ds. Dialogu 1977–1983*, SiDE 2 (1994), 104–107.

cą się do stanowiska poszczególnych Kościołów w kwestii małżeństwa; (2) przedstawieniem syntetycznego zarysu teologii małżeństwa, (3) a zwłaszcza nierozzerwalności, by przejść z kolei do pokazania (4) małżeństw mieszanych jako problemu pojawiającego się w poszczególnych wspólnotach kościelnych. W końcowej fazie (5) ukazano tzw. małżeństwa cywilne i opiekę duszpasterską nad nimi, by wreszcie zarysować (6) propozycje ekumenicznych rozwiązań³¹.

Po okresie dość ożywionego dialogu czynionego pod patronatem Podkomisji w latach 1983–1986, odnotowujemy przerwę w jej pracach, spowodowaną – zdaniem prof. K. Karskiego – głównie przez nieprzychylną postawę ówczesnego kierownictwa PRE wobec dialogu z Kościołem rzymskokatolickim. Pracę w ramach Podkomisji wznowiono najprawdopodobniej w 1987 r., powracając do problemu chrztu i Eucharystii, opierając się na tzw. *Dokumencie z Limy* (1982); kontynuowano także dialog na temat małżeństw mieszanych. Natomiast w latach 1990–1991 usiłowano dokończyć przegląd i oceny ekumenicznego charakteru teologicznych podręczników, na których kształcili się duchowni różnych wyznań w Polsce; podręczniki te zawierały bowiem wiele niedomagań i niedociągnięć. W dwóch następnych latach (1992–1993) koncentrowano się na konstytucyjnych zapisach określających stosunek Kościoła do państwa i odwrotnie, włącznie z wymienianiem imienia Bożego w preambule Konstytucji³².

Wreszcie w następnym etapie prac Podkomisja powróciła do rozmów na temat chrztu i małżeństw o różnej przynależności wyznaniowej. Przeprowadzono również analizę Encykliki Jana Pawła II *Ut unum sint*, starając się jednocześnie objąć ekumenicznym wymiarem całość pontyfikatu papieża Jana Pawła II (1978–2005), aplikując jego przesłania do działalności ekumenicznej w Polsce. Na koniec należy także zaznaczyć, iż 19 marca 1996 r. Komisja Mieszana wraz z Podkomisją zaprzestała swojej działalności dialogowej³³. Stało się to za sprawą walnego zgromadzenia PRE, o czym poinformował prezes Rady biskup Jan Szarek. W związku z powyższym postulowano powołać nową Komisję Kontaktów do Współpracy z Radą Episkopatu ds. Ekumenizmu, by rzekomo nadać kontaktom ekumenicznym i dialogowi doktrynalnemu wyższej kościelnej rangi, do czego pozytywnie ustosunkowała się Konferencja Episkopatu Polski, powołując ze swej strony przedstawicieli do ekumenicznego dialogu z Kościołami przynależącymi do PRE³⁴.

4. OWOCE MULTILATERALNYCH DIALOGÓW LOKALNYCH W POLSCE PROWADZONYCH PRZEZ PRE Z KOŚCIOŁEM RZYMSKOKATOLICKIM

W niniejszym przedłożeniu zostaną pominięte dialogi bilateralne, jakie w łonie PRE prowadziły między sobą Kościoły przynależące do Rady, czy też dwustronne dialogi prowadzone przez poszczególne Kościoły z rzymskokatolic-

³¹ Por. K. Karski, *Od Edynburga do Porto Alegre...*, dz.cyt., 297.

³² Zob. bardziej szczegółowo tamże, 297–298.

³³ Zob. tamże, 298.

³⁴ Por. Z. Zembrzusi, *Ekumenizm...*, dz.cyt., 154–155.

ką tradycją wyznaniową, czego wyrazem były wspólne deklaracje i uzgodnienia w zakresie podejmowanych kwestii teologiczno-doktrynalnych. W niniejszym punkcie ze względu na ograniczony zakres tegoż artykułu, autor zwróci jedynie uwagę na niezwykle owoc wielostronnie prowadzonego dialogu, dotyczącego li tylko jednej kwestii – sakramentu chrztu³⁵.

Otóż, bardzo cennym owocem multilateralnego dialogu ekumenicznego prowadzonego między PRE a Kościołem rzymskokatolickim jest dokument *Sakrament chrztu jako znak jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia*, pieczętujący jednocześnie dialogi bilateralne, które miały na celu doprowadzić do końca długi proces wzajemnego uznania ważności chrztu przez Kościół rzymskokatolicki i Kościoły zrzeszone w PRE w 2000 r., czyli w roku Wielkiego Millenium, do którego przez wiele lat przygotowywał Kościół rzymskokatolicki w Polsce papież Jan Paweł II. I chociaż minęło ponad 15 lat od zakończenia dialogu bilateralnego z ostatnim Kościołem (24 maja 1982 r.), jeszcze wtedy przynależącym do PRE, czyli ze Zjednoczonym Kościołem Ewangelicznym, który niebawem opuścił szeregi Rady, liczba Kościołów członkowskich zmniejszyła się w Radzie do siedmiu. I tak, w 1997 r., a więc na trzy lata przed Wielkim Jubileuszem, zapadła decyzja powołania Komisji Mieszanej Konferencji Episkopatu Polski (odtąd skrót: KEP) Kościoła rzymskokatolickiego i PRE, w której skład weszli ze strony Kościoła rzymskokatolickiego: biskup Edmund Piszcz, biskup Władysław Miziołek, biskup Jan Szłaga oraz arcybiskup Alfons Nossol. Natomiast PRE reprezentowali: arcybiskup Jeremiasz z Kościoła prawosławnego, biskup Edmund Puślecki z Kościoła ewangelicko-metodystycznego, biskup Jan Szarek z Kościoła ewangelicko-augsburskiego (prezes PRE) oraz biskup Wiktor Wysoczański z Kościoła polskokatolickiego. Warto także w tym miejscu zaznaczyć, iż pastoralną potrzebę wydania przez KEP oficjalnego dekretu uznającego ważność chrztu udzielanego w Kościołach, z którymi podpisano dialogowe protokoły uzgodnieniowe, dostrzeżono już przy redagowaniu roboczego tekstu II Polskiego Synodu Plenarnego. Zauważono bowiem zgodność co do ważności chrztu oraz respektowania metryk chrzcielnych wydawanych przez Kościoły³⁶.

Pierwsze sformułowania związane z roboczą wersją *Millenijnego dokumentu* przypadły w udziale o. prof. S.C. Napiórkowskiemu, co w sumie doczekało się trzech wersji, o czym autor projektu szczegółowo informował podczas dorocznych posiedzeń KEP, a potem Radę Episkopatu ds. Ekumenizmu. Pierwszą wersję prof. Napiórkowski oznaczył następującym tytułem: *Chrzest – Sakrament chrześcijańskiej wspólnoty. Millenijne słowo Kościołów w Polsce*. Projekt ten został właściwie w całości oparty na Dokumencie ERK z Limy (1982)³⁷. Dokument mieli

³⁵ Na odrębne przedstawienie zasługują bowiem następujące dokumenty dialogowe: problem małżeństw wyznaniowo zróżnicowanych (tzw. małżeństw mieszanych) oraz dokument związany z zagadnieniem dzieła stworzenia i ze świętowaniem dnia Pańskiego. Zob. Z. Glaeser, W. Hanc, *Międzywyznaniowe dialogi...*, dz.cyt., 91–98.

³⁶ Por. II Polski Synod Plenarny, *Kościół katolicki w Polsce na drodze ekumenizmu. Teksty robocze*, w: *W służbie jedności*, Warszawa 1994, nr 13, 23–33.

³⁷ Konkretnie chodzi o następujące fragmenty tegoż dokumentu: *Chrzest, Eucharystia, Posługiwanie duchowne*, red. W. Hryniewicz, S.J. Koza, Lublin 1989, nn. 1–2. 5–6. 9–10, 23, 24–25. 26 (skrót dokumentu: BEM, z podaniem konkretnych numerów i stron).

podpisać wszyscy zwierzchnicy Kościołów przynależących do PRE oraz prymas Polski kard. Józef Glemp z Kościoła rzymskokatolickiego. W sumie skonstruowano półtorastronicowy tekst ukazujący trynitarno-chrystologiczno-pneumatologiczno-eklezyjalny wymiar chrztu, włącznie z klauzulą dotyczącą materii, formy i ważności chrztu udzielanego w wymienionych wyżej Kościołach PRE³⁸. Według zamysłu prof. Napiórkowskiego, dokument ten powinien zawierać zwięzłe podsumowania bilateralnych dialogów w postaci krótkich danych historycznych oraz oficjalne uznanie ważności chrztu udzielanego w innych Kościołach, włącznie z gwarancją wydawania metryk chrzcielnych³⁹.

Podczas prac roboczych nad wersjami: pierwszą i drugą, przygotowanymi przez tegoż samego autora, skoncentrowano się nad odwiecznym stanowiskiem Kościoła chrześcijan baptystów, iż chrzest winna poprzedzać osobista wiara chrzczonego, co postawiło w trudnej sytuacji nie tylko Kościół katolicki, ale i Kościoły członkowskie PRE⁴⁰. Skoncentrowano się także nad przygotowaniem odpowiedniego sformułowania tytułu dokumentu, ponieważ o. prof. Napiórkowski przedstawił aż siedem propozycji, spośród których przedyskutowano propozycję trzecią: *Chrzest – sakramentem jedności. Deklaracje Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia*. Ostatnia kwestia dotyczyła ustalenia kalendarza dalszych spotkań. Obydwie sesje odbyły się: pierwsza 23 lutego 1999 r., druga 12 kwietnia 1999 r. Podczas obydwu sesji zostały naniesione korekty przez poszczególnych członków Rady Episkopatu ds. Ekumenizmu (28 II 1999 r.) oraz Komisji Mieszanej KEP i PRE 12 kwietnia 1999 r. Dlatego ze względu na naglące terminy ustalono następną datę spotkania, tym razem Rady Stałej KEP, kiedy to 14 stycznia 2000 r. nastąpiło ostateczne zatwierdzenie wspólnej *Deklaracji* o chrzcie, ustosunkowano się jednocześnie do propozycji Synodu Kościoła prawosławnego z 30 listopada 1999 r., iż „Kościoły uznają ważność chrztu udzielonego w innych, niżej podpisanych Kościołach i ogłaszają to w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”⁴¹. Te i inne uwagi przedstawicieli Kościoła prawosławnego zostały uwzględnione, choć w nieco zmodyfikowanej formie. Ostatecznie dokument nosi tytuł: *Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia*. Akt podpisano 23 stycznia 2000 r. w świątyni ewangelicko-augsburskiej pw. Świętej Trójcy w Warszawie.

Dokument obejmuje swoim zakresem preambułę oraz trzy merytorycznie spójne punkty, sformułowane w wyniku wieloletnich wysiłków i prac teologiczno-ekumenicznych w świecie i w Polsce oraz uznanych dokumentów (z Akry – 1974, a zwłaszcza z Limy – 1982). Ponadto część merytoryczna została skonstruowana na podstawie Pisma Świętego czego podważyć nie można. *Preambuła*, mająca dziękczynny charakter, kieruje Kościoły ku Trójjedynemu Bogu, wyrażając dzięk-

³⁸ S.C. Napiórkowski, *Wersja pierwsza roboczego projektu*, Warszawa 1999, 1–2 (wydruk komp.). Zob. bardziej szczegółowo powyższe kwestie przez N. Przyborowskiego, *Chrzest. Teologiczne zbliżenia między niektórymi Kościołami w Polsce*, Warszawa 2003, 84. Dokument roboczy w pierwszej wersji znajduje się w prywatnym archiwum ks. Wojciecha Hancę.

³⁹ Powyższe dywagacje zostały bardziej szczegółowo uwydatnione przez N. Przyborowskiego, dz.cyt., 84. Dokument roboczy w pierwszej wersji znajduje się w prywatnym archiwum piszącego (W.H.).

⁴⁰ Por. tamże, 84–85.

⁴¹ Cyt. za: tamże, 87.

czynienie za dwa tysiące lat Nowego Przymierza oraz za tysiąc lat chrześcijaństwa na polskich ziemiach. Stąd Kościół rzymskokatolicki i Kościoły należące do PRE (z wyjątkiem Kościoła chrześcijan baptystów, którzy ze względu na lojalność wobec własnej tradycji wyznaniowej nie podpisali *Deklaracji*, o czym było już wyżej), z radością potwierdzili i uznali swoją posługę czynioną poprzez chrzest⁴². W takim tonie i w takim dialogicznym duchu z Trójjedynym Bogiem i wzajemnie z Kościołami, które sygnowały dokument dialogowy, poświadczono jedność w wierze płynącej ze chrztu i do chrztu prowadzącej.

1. Zgodnie z biblijnymi przekazami, a zwłaszcza z Listami Apostoła Narodów, z nakazem misyjnym zawartym w Ewangelii Mateusza i Marka oraz według Ewangelii św. Jana: chrzest jest sakramentem bezpośrednio ustanowionym przez Jezusa Chrystusa wraz z poleceniem udzielania go; jest wyjściem z niewoli, wciela w Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego, wprowadza w Nowe Przymierze, jest znakiem nowego życia w Chrystusie; jest także obmyciem z grzechu, oświeceniem czynionym przez Chrystusa, nowymi narodzinami, przyobleczeniem się w Chrystusa, odnowieniem przez Ducha, prośbą skierowaną do Boga o dobre sumienie oraz wyzwoleniem, które prowadzi do jedności w Jezusie Chrystusie, gdzie nie będzie podziałów bez względu na stan społeczny, rasę i płeć.

2. W drugiej części dokument dialogowy stwierdza, iż chrztu z wody i Ducha Świętego udziela się w imię Trójjedynego Boga. Chrzest taki jednoczy ochrzczonego z Chrystusem oraz chrześcijan pomiędzy sobą. Wprowadza do Kościoła i stanowi początek życia w Chrystusie.

3. Deklaracja, powołując się na Dokument z Limy (zob. BEM, nr 9), zwraca uwagę na świadectwo składane Chrystusowi i Ewangelii przez ochrzczonego, którzy winni żyć dla Chrystusa, Kościoła i świata, oczekując na ostateczne wypełnienie się nadziei w Bogu przy końcu czasów, kiedy to Bóg będzie „wszystkim we wszystkich”. „Chrzest w Chrystusie jest dla Kościołów wezwaniem, aby przezwyciężyły swoje podziały i w widzialny sposób zmanifestowały swoją wspólnotę”⁴³.

Całość dokumentu została uwierzytelniona podpisami Kościołów, które uznały ważność chrztu udzielonego przez duchownych z następujących Kościołów przynależących do PRE: z Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Polsce (sygnował metropolita Sawa), z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (podpisał biskup Jan Szarek, prezes PRE), z Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego (podpisał biskup Edmund Puślecki), z Kościoła Ewangelicko-Reformowanego (potwierdził biskup Zdzisław Tranda), z Kościoła Polskokatolickiego (sygnował biskup Wiktor Wysockański), z Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (podpisał biskup Włodzimierz Jaworski), natomiast z Kościoła Rzymskokatolickiego (kardynał Józef Glemp – Prymas Polski).

⁴² Zob. *Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia* (Warszawa, 23 stycznia 2001), SiDE 16 (2000), nr 1, 143–144. Tenże sam dokument umieszcza w swojej publikacji A. Nossol, *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia. Przez dialog i pojednanie ku ekumenicznej jedności*, Opole 2000, 267–268.

⁴³ Por. Z. Glaeser, W. Hanc, *Międzywyznaniowe dialogi doktrynalne w Polsce*, w: *Encyklopedia ekumenizmu...*, dz.cyt., 90–91.

Niemożliwe stało się możliwe. Otrzymaliśmy w sumie dokument wieńczący dwudziestoletni trud prowadzonych dialogów bilateralnych, a przede wszystkim kilkuletniego dialogu multilateralnego, sygnowanego przez Kościoły PRE (z wyjątkiem Kościoła Chrześcijan Baptystów⁴⁴) oraz przez Kościół Rzymskokatolicki. Warte podkreślenia jest także i to, że ów historyczny akt, podsumowujący długoletni trud prowadzonych dialogów lokalnych w Polsce, został dostrzeżony przez papieża Benedykta XVI, który podczas ekumenicznego nabożeństwa w ewangelickim kościele pw. Świętej Trójcy w Warszawie z uznaniem powiedział: „Wiem, że i tu w Polsce, braterski ruch ekumeniczny może poszczycić się konkretnymi osiągnięciami. Wspominam w tym momencie: podpisanie w 2000 r., również w tej świątyni, Deklaracji o wzajemnym uznaniu ważności chrztu przez Kościół rzymskokatolicki i Kościoły zrzeszone w PRE”⁴⁵.

5. PODSUMOWANIE

70-letnia historia Polskiej Rady Ekumenicznej oraz jej dialogiczny charakter wpisuje się złotymi zgłoskami zarówno w historię Ekumenicznej Rady Kościołów, jak i w historię dialogicznego nastawienia Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, który poczynawszy od ogłoszonej przez Sobór Watykański II Konstytucji *Lumen gentium* (1964) i Dekretu o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* (1964), oraz Encykliki papieża Jana Pawła II *Ut unum sint* o działalności ekumenicznej (1995), starającego się traktować dialog ekumeniczny jako istotny element ekumenii, brany zarówno w szerokim sensie (jako ekumeniczny wymiar wszelkiej działalności ekumenicznej), jak i w wąskim znaczeniu (jako dialog doktrynalny), co każe zwrócić także szczególną uwagę na lokalne struktury dialogu, zmierzające do usuwania trwających nadal rozbieżności, zarówno w sferze doktryny, jak i w realizowaniu praktycznych form współpracy. Potwierdza to historia obopólnych relacji między Kościołami lokalnymi w Polsce, które prowadzą między sobą dialogi bilateralne i multilateralne, czemu po raz pierwszy dała wyraz wydana Anno Domini 2016 *Encyklopedia ekumeniczna w Polsce (1964–2014)*, podkreślająca wagę międzywyznaniowych dialogów doktrynalnych na naszej ziemi jako niezwykłego osiągnięcia spełniającego „kluczową rolę w dążeniu do widzialnej jedności” chrześcijan różnych tradycji wyznaniowych, zrzeszanych na przestrzeni siedemdziesięciu lat w ekumenicznej strukturze, jaką stanowi Polska Rada Ekumeniczna w jej dialogicznych odniesieniach do Kościoła rzymskokatolickiego i *vice versa* Kościoła rzymskokatolickiego do Polskiej Rady Ekumenicznej, w czym niemałe znaczenie miały tu takie Komisje, jak: Komisja Mieszana złożona z członków PRE i Episkopatu Polski ds. Ekumenizmu oraz Podkomisja ds. Dialogu.

⁴⁴ Warto zwrócić uwagę na bardziej szczegółowe uzasadnienie stanowiska Rady Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP w sprawie projektu dokumentu pt. *Sakrament chrztu znakiem jedności*, SiDE 16 (2000), nr 1, 144–147.

⁴⁵ Cytat odtworzony z pamięci przez piszącego niniejszy artykuł.

Dlatego taki właśnie cel postawił sobie autor niniejszego opracowania, na przykładzie multilateralnego dialogu związanego z sakramentem chrztu starał się potwierdzić głoszoną przez ekumenistów tezę, iż „niemożliwe staje się możliwe”, na skutek czego mogą być pogłębione bratersko-siostrzane relacje „w celu osiągnięcia jedności w prawdzie”. Dlatego niniejszy artykuł w pierwszej części przedstawia genezę i rozwój PRE; w drugiej rysuje inicjatywy ekumeniczno-dialogowe PRE i Kościoła rzymskokatolickiego, by w części trzeciej przybliżyć owoce dialogów lokalnych w Polsce prowadzone między wyżej wymienionymi podmiotami kościelnymi, opierając się na niezwykle przykładowym „sakramentu chrztu jako znaku jedności”, przez co *Deklaracja Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia* pieczętuje dialogi dwustronne, które miały na celu doprowadzenie do finału procesu wzajemnego uznania ważności chrztu w wymienionych wyżej strukturach eklezjalnych.

BIBLIOGRAFIA

- Chrzest, Eucharystia, Posługiwanie duchowne*, red. W. Hryniewicz, S.J. Koza, Lublin: Wydawnictwo KUL 1989.
- Chrzest. Eucharystia. Posługiwanie duchowne. Dokumenty z Limy 1982. Tekst i komentarze*, red. P. Kantyka, S. Pawłowski, M. Składanowski, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013.
- Glaeser Z., Hanc W., *Międzywyznaniowe dialogi doktrynalne w Polsce*, w: *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. J. Budniak, Z. Glaeser, T. Kałużny, Zdzisław J. Kijas, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II 2016, [Rozdział IV].
- Glaeser Z., Karski K., Kijas Z.J., *Aktualne struktury ekumeniczne w Polsce*, w: *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. J. Budniak, Z. Glaeser, T. Kałużny, Zdzisław J. Kijas, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II 2016, [Rozdział II].
- Hanc W., *Dialog ekumeniczny – znaki nadziei dla chrześcijaństwa*, *Paedagogia Christiana* 13 (2010) nr 2 (26), 84–89.
- Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, AAS 87(1995), 5–41.
- Jan Paweł II, *Tertio millennio adveniente*. Komentarz teologiczno-pastoralny w opracowaniu Rady Prezydium Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 1995.
- Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, Warszawa: KAI 1995.
- Karski K., *Dążenia ekumeniczne we współczesnym świecie*, Warszawa: Instytut Prasy i Wydawnictw „Novum” 1986².
- Karski K., *Protestanci i ekumenizm. Wkład spadkobierców reformacji w dzieło jedności*, Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna 2001.
- Karski K., *Od Edynburga do Porto Alegre. Sto lat dążeń ekumenicznych*, Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna 2007.
- Nossol A., *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia. Przez dialog i pojednanie ku ekumenicznej jedności*, Opole: Uniwersytet Opolski. Wydział Teologiczny [Wydawnictwo Świętego Krzyża] 2000.
- Przyborowski N., *Chrzest. Teologiczne zbliżenia między niektórymi Kościołami w Polsce*, Warszawa: „Semper” 2003.
- Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia* (Warszawa, 23 stycznia 2001), *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 16 (2000), nr 1, 143–147.
- Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego nt. ekumenizmu*, red. S.C. Napiórkowski, K. Leśniewski, J. Leśniewska, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1982.
- Zembruski Z., *Ekumenizm w Warszawie. Studium historyczno-teologiczne*, Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam” 2001.

POLISH ECUMENICAL COUNCIL AND ITS SIGNIFICANCE FOR ECUMENICAL DIALOGUE

Summary

Seventy-year history of the Polish Ecumenical Council and its dialogical character is particularly significant for the history of the Ecumenical Church Council and the history of a dialogical attitude of the Roman Catholic Church in Poland. The Roman Catholic Church has been involved in the ecumenical dialogue since the constitution *Lumen gentium* (1964) which was issued during the II Vatican Council, the decree on ecumenism *Unitatis redintegratio* (1964) and the encyclical *Ut unum sint* (1995), which was written by the pope John Paul II, who tried to treat an ecumenical dialogue as an important ecumenical factor; it was understood both widely (as an ecumenical dimension of all ecumenical activities) and narrowly (as a doctrinal dialogue), which makes us pay particular attention to local dialogical structures that aim to get rid of still existing discrepancies, both in doctrines and practical forms of cooperation. It is evidenced by the history of mutual relationships between local churches in Poland, which conduct bilateral and multilateral dialogues. "Ecumenical Encyclopedia of Poland (1964–2014)" was issued in 2016 and it stresses the importance of inter-denominational doctrinal dialogues in Poland as an unusual achievement which plays "a key role in the striving for visible unity" of Christians from various traditions, which in the last 70 years have been gathered in the ecumenical structure of the Polish Ecumenical Council in its dialogical relations with the Roman Catholic church and vice versa of the Roman Catholic Church with the Polish Ecumenical Council. The following commissions played a particular role in this process: Mixed Commission consisting of the PEC members and the members from the Ecumenism Commission of the Polish Episcopate and Dialogue Sub-commission.

This was the aim of the author of this article, who on the basis of multilateral dialogue related to the sacrament of baptism, attempted to confirm the thesis "the impossible becomes possible", which is proclaimed by the ecumenists. Consequently, brotherly and sisterly relations can deepen in order to "achieve unity in truth". For this reason the first part of this article presents the origins and development of the Polish Ecumenical Council; the second part contains ecumenical and dialogic initiatives of the Council and Roman Catholic church, while the third one demonstrates the results of local dialogues in Poland, which were conducted by the above mentioned church subjects; it is based on the incredible example regarding "the sacrament of baptism as a sign of unity" by which the "Declaration of Polish churches on the threshold of the third millennium" confirms bilateral dialogues, which aimed to finalize mutual recognition of the importance of baptism in the above mentioned ecclesial structures.

Key words: Polish Ecumenical Council, Roman Catholic church, dialogical dimension of ecumenism, dialogue results, baptism

Nota o Autorze

Ksiądz **Wojciech HANC**, dr hab., prof. UKSW w Warszawie; długoletni redaktor i redaktor naczelny „Ateneum Kapłańskiego”; przez 46 lat wykładowca teologii dogmatycznej i zagadnień ekumenicznych w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku; specjalista w zakresie problematyki ekumenizmu, zwłaszcza w odniesieniu do międzywyznaniowych dialogów doktrynalnych; od ponad 25 lat konsultor Komisji, a następnie Rady Episkopatu ds. Ekumenizmu Konferencji Episkopatu Polski; autor blisko 300 pozycji drukowanych z zakresu dogmatyki i ekumenizmu.